

ECONOMIES' HORIZONS
Економічні горизонти

DOI: doi.org/10.31499/2616-5236
Homepage: <http://eh.udpu.edu.ua>

ISSN
2522-9273
(print)
2616-5236
(online)

UDC: 631:338.4

DOI: [10.31499/2616-5236.2\(28\).2024.305867](https://doi.org/10.31499/2616-5236.2(28).2024.305867)

Olena Kovtun, Lviv National of Environmental University

Ph.D. (Agricultural Sciences), a. associate professor Department of Genetics, Breeding and Plant Protection

Halyna Kosylovych, Lviv National of Environmental University

Ph.D. (Biological Sciences), associate professor Department of Genetics, Breeding and Plant Protection

Oleg Andrushko, Lviv National of Environmental University

Ph.D. (Agricultural Sciences), associate professor Department of Genetics, Breeding and Plant Protection

Yuliya Holiachuk, Lviv National of Environmental University

Ph.D. (Biological Sciences), associate professor Department of Genetics, Breeding and Plant Protection

Maryna Stiurko, Lviv National of Environmental University

Ph.D. (Agricultural Sciences), a. associate professor Department of Genetics, Breeding and Plant Protection

**ЄВРОПЕЙСЬКА ПОЛІТИКА СТАЛОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО
ГОСПОДАРСТВА: ВИКЛИКИ ДЛЯ УКРАЇНИ**
**EUROPEAN POLICY OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF
AGRICULTURE: CHALLENGES FOR UKRAINE**

Анотація: Україна, попри збитки і втрати, нанесені сільському господарству російською мовномасштабною агресією, активно приймає участь у виконанні основних завдань глобальних цілей європейської стратегії сталого розвитку. Проаналізовано зв'язок між політикою реалізації стратегії сталого сільського розвитку Європейського Союзу та можливостями її впровадження в Україні. Для порівняльного аналізу використані звіти про моніторинг прогресу у досягненні цілей сталого розвитку в контексті ЄС та України, статистичні дані Державної служби статистики; методом синтезу опрацьовані директиви Комісії Європейського Союзу, первинні та вторинні джерела.

Abstract: Ukraine, despite the damages and losses inflicted on agriculture by Russian large-scale aggression, actively participates in the implementation of the

main tasks of the global goals defined by the European strategy for sustainable development. The purpose of the article is to analyze the relationship between the policy of sustainable rural development of the European Union and the possibilities of its implementation in various spheres of life, economic, social, ecological, and institutional to support sustainable rural development in Ukraine. Ukraine is an active participant in the implementation of the system of transfer of knowledge and innovations in the agricultural sector – Agricultural Knowledge and Innovation Systems at the regional level, since the rural population needs to increase its own level of awareness of opportunities and potential risks in conducting economic activities and understanding of rational use of resources. The methodology includes analysis of the report on monitoring progress in achieving the goals of sustainable development in the context of the EU, which are directly related to agriculture or the development of rural areas, directives of the Commission of the European Union, statistical data of the State Statistics Service of Ukraine, primary and secondary sources.

The originality of the article lies in the fact that in the article for the first time covers a detailed analysis of the indicators of the goals of sustainable development of agriculture and rural areas and their correspondence to the tasks of the strategy of the common European agricultural policy. The results of the analysis can be used in planning future projects for rural communities or agricultural enterprises to improve their social and economic situation.

Keywords: *European agricultural policy, sustainability, development, agriculture, goals of sustainable development, tasks, development indicators, labor productivity*

Ключові слова: *європейська сільськогосподарська політика, сталість, розвиток, сільське господарство, цілі сталого розвитку, завдання, індикатори розвитку, продуктивність праці*

Актуальність. Полягає в тому, що з продовженням війни в Україні все більше актуальним питанням стає нелегкий процес післявоєнного відновлення економіки в цілому, та сільського господарства і сільських місцевостей, зокрема. Сільське господарство України, як відомо, є гарантом харчової безпеки не тільки на національному рівні, але й для багатьох країн світу. Разом з цим, виникає інше не менш важливе за актуальністю питання як виробляти екологічно чисті продукти харчування і в такій кількості, щоб кожна, без виключення людина, доросла чи дитина, мала доступ до

повноцінного збалансованого харчування?

Постановка проблеми. Теоретичний підхід до вільного розвитку [27], обговорює взаємозв'язок між процесами створення державних політик та їх впровадженням на різних рівнях, які сприяють свободі дій під час прийняття участі, та реальними можливостями, які мають люди, залежно від різних соціальних і особистих факторів. Згідно з думкою автора, ці два аспекти, - процеси прийняття рішень і можливості їх реалізації, - є дуже важливими в підході до сталого розвитку, тому їх слід розглядати разом, щоб

уникнути ситуацій, коли увага, приділена прийняттям рішень, залишає на задньому плані занепокоєння тим, що багато знедолених людей страждають від систематичного позбавлення можливостей і, навпаки, розгляд лише відповідних можливостей, не турбуючись про природу процесів, які створюють ці можливості.

Попри російську агресію на сході України, що розпочалася на початку 2014 року, у країні, з 2015 року розпочато широкий процес реформ, який був спрямований на здійснення соціально-економіко-екологічних перетворень та зміцнення демократичного устрою в державі, відповідно до міжнародних директив стратегії сталого розвитку [5,6,7,9]. Трансформаційні процеси, які відбувалися впродовж минулого десятиріччя в запланованих економічному, соціальному, екологічному та інституційному вимірах, хоча і мали позитивні результати в деяких соціально-економічних показниках, стали неможливими для реалізації в регіонах тимчасово окупованої АР Крим, міста Севастополя та частини регіонів Донецької та Луганської областей [24].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Політика сталого сільського розвитку була розроблена, щоб відповісти на виклики 21-го століття, з якими стикаються сільські території держав-членів Європейського Союзу (ЄС) та держав-кандидатів в ЄС. Вона є частиною спільної сільськогосподарської політики (CAP – Common Agricultural Policy), яка постійно вдосконалюється й

доповнюється новими можливостями в залежності від економічних, соціальних та екологічних потреб європейського суспільства. Ключовим інструментом для реалізації оновленої CAP на протязі наступних 2023 – 2027 років стануть стратегічні плани політики, розроблені державами-членами та затверджені Європейською Комісією для забезпечення досягнення загальних цілей сталого сільського розвитку ЄС.

Одним із пріоритетів спільної аграрної політики ЄС на 2023 – 2027 роки є створення ефективної моделі підтримки й просування знань та інновацій у сільському господарстві та взаємопов'язаних сферах: сільські території, ланцюги доданої вартості, захист довкілля, зміни клімату, збереження біорозмаїття, сталий розвиток суспільства тощо. Україна є активним учасником із впровадження системи передачі знань та інновацій у сільськогосподарській галузі (Agricultural Knowledge and Innovation Systems – AKIS) [29] на регіональному рівні, оскільки сільське населення потребує підвищення власного рівня поінформованості про можливості та потенційні ризики при веденні господарської діяльності та розуміння раціонального використання ресурсів. Поширення знань та практичних навичок щодо сучасних підходів до сільськогосподарського виробництва та інформаційна підтримка інновацій у сільському господарстві є важливими для малих фермерів з метою забезпечення

конкурентоспроможності та стабільного розвитку їх діяльності. Створення на національну та регіональних рівнях системи AKIS шляхом генерації та посилення потоків знань, поширення інновацій та інформації, а також зміцнення зв'язків між науковими дослідженнями та прикладним аспектом і практикою є необхідним для досягнення мети [31]. Важливим при цьому є доведення інформації про дотримання принципів політики переходу до виробництва здорової та екологічно чистої сільськогосподарської продукції, шляхом зменшення використання хімічних засобів захисту рослин від шкідливих організмів, дотримання регламентів застосування пестицидів та впровадження інтегрованих систем управління чисельністю шкідливих видів організмів у агроценозах.

Програми, розроблені для підтримки сільського господарства та реновацій сільських територій фінансуватимуться через Європейський фонд сільськогосподарських гарантій (EAGF – European Agricultural Guarantee Fund) та Європейський фонд розвитку сільської місцевості (EAFRD – European Agricultural Fund for Rural Development), включаючи національне співфінансування [2,3,4,5]. Розраховуючи на довгостроковий термін, CAP, через фінансування з фонду EAFRD сприятиме сталому розвитку сільських територій виконуючи три основних цілі:

- підвищення конкурентоспроможності

сільського та лісового господарства.

- забезпечення сталого управління природними ресурсами та кліматичними діями.

- збалансований територіальний розвиток сільських господарств і громад, а саме через створення та збереження робочих місць.

Для досягнення позитивних результатів, кожна національна програма сталого розвитку (RDP – Rural Development Program) країн-членів ЄС повинна враховувати щонайменше чотири з шести пріоритетів EAFRD:

- заохочувати передачу знань та інновацій у сільському, лісовому господарстві та сільській місцевості;
- посилювати життєздатність і конкурентоспроможність всіх видів сільського господарства й заохочувати інноваційні сільськогосподарські технології та стале управління лісами;
- сприяти організації харчових ланцюгів, добробуту тварин та управлінню ризиками в сільському господарстві;
- сприяти ефективному використанню ресурсів і підтримувати перехід до економіки з низьким вмістом вуглецю та кліматично стійкої економіки в сільськогосподарському, харчовому та лісовому секторах;
- відновлювати, зберігати та покращувати екосистеми, пов'язані із сільським та лісовим господарством;
- сприяти соціальній інтеграції, зменшенню бідності та економічному розвитку в сільській місцевості.

Пріоритети EAFRD розділені на 18 конкретних напрямків (таб.1).

У своїх програмах країни встановлюють цілі, пов'язані з обраними пріоритетами та

напрямами, а також стратегію їх досягнення.

Таблиця 1

Пріоритети і сфери уваги EAFRD

Пріоритети	Сфери уваги
1. Передача знань та інновації	1А: Сприяння інноваціям, співпраці та розвитку бази знань у сільській місцевості
	1Б: Зміцнення взаємовідносин між сільським господарством, виробництвом продуктів харчування та лісовим господарством, а також дослідженнями та інноваціями
	1В: Сприяння навчанню протягом усього життя та професійному навчанню в сільськогосподарському та лісовому секторах
2. Життєдатність і конкурентоспроможність ферми	2А: Поліпшення економічних показників і сприяння реструктуризації та модернізації усіх ферм
	2Б: Сприяння входженню фермерів із достатньою кваліфікацією в сільськогосподарський сектор та оновлення поколінь
3. Організація харчового ланцюга та управління ризиками	3А: Підвищення конкурентоспроможності первинних виробників шляхом їх кращої інтеграції в агропродовольчий ланцюг
	3Б: Підтримка запобігання та управління ризиками ферм
4. Відновлення, збереження та покращення екосистем	4А: Відновлення, збереження та покращення біорізноманіття
	4Б: Покращення управління водними ресурсами
	4В: Запобігання ерозії ґрунту та покращення управління ґрунтом
5. Ресурсоефективна економіка, стійка до змін клімату	5А: Підвищення ефективності використання води в сільському господарстві
	5Б: Підвищення ефективності використання енергії в сільському господарстві та харчовій промисловості
	5В: Сприяння постачанню та використанню відновлюваних джерел енергії
	5Г: Зменшення викидів парникових газів і аміаку в сільському господарстві
	5Д: Сприяння збереженню та поглинанню вуглецю в сільському та лісовому господарстві.
6. Соціальна інтеграція та економічний розвиток	6А: Сприяння диверсифікації, створенню та розвитку малих підприємств, а також створенню робочих місць
	6Б: Сприяння розвитку громад у сільській місцевості
	6В: Підвищення доступності, використання та якості інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у сільській місцевості

Джерело: Підготовлено авторами на основі Європейської мережі сільського розвитку (www.europa.eu)

Зміни клімату стали рушієм для перегляду стратегій економічного розвитку людства, що відобразилося в Стратегії сталого розвитку. Як видно з пріоритетів, освіта є однією з перших сфер, що мають реагувати на виклики

сьогодення, особливо сприяти інноваціям, співпраці та розвитку бази знань у сільській місцевості. Забезпечення вищезазначених цілей і пріоритетів EAFRD неможливе без якісної освіти, яка базувалася б на передачі знань та інноваціях, що

стосуються сталого розвитку, загалом, і виконання завдань Цілей сталого розвитку, визначених Україною пріоритетними, зокрема.

Як показує досвід інших країн перед вступом в ЄС, таких як Польща, Болгарія та Румунія, низький рівень освіти та професійної підготовки фермерів може стати перешкодою в реалізації необхідних завдань із вдосконалення та модернізації виробничої бази, а також пристосування фермерських господарств до обов'язкових екологічних умов і стандартів Європейського Союзу щодо засобів захисту рослин та сфери добробуту тварин. На думку Риковської, Фраєра і Ярового (2023), для того, щоб забезпечити успішну адаптацію до екологічних вимог і стандартів, фермерам потрібно оволодіти новими знаннями та навичками щодо ефективного ведення господарства, збереження довкілля та добробуту тварин. Недостатній доступ до освіти та професійного навчання в певних регіонах цих країн перешкоджає успішній реалізації екологічних вимог. Тому уряд та інші зацікавлені сторони

здійснювали заходи для підтримки фермерів у цьому процесі. З цією метою організовувалися курси, надавалися консультації, проводилася активна дорадча діяльність із фермерами, розповсюджувалися матеріали, проводилися кампанії з підвищення усвідомленості щодо добробуту тварин та збереження навколишнього середовища [6,8].

Досліджуючи вплив цифрової економіки на загальну продуктивність факторів виробництва (ПФВ) у регіонах Європи, Rehman і Nunziante (2023) прийшли до висновку, що цифровізація відіграє ключову роль в подоланні розриву між відстаючими (сільськими) і розвиненими (міськими) регіонами в усуненні регіональних розбіжностей в доходах і покращенні економічного становища у сільських місцевостях [20].

Україна є аграрною країною (рис. 1). На сьогодні, незважаючи на війну, Україна може прогодувати, крім власного населення, ще 400 млн людей у світі.

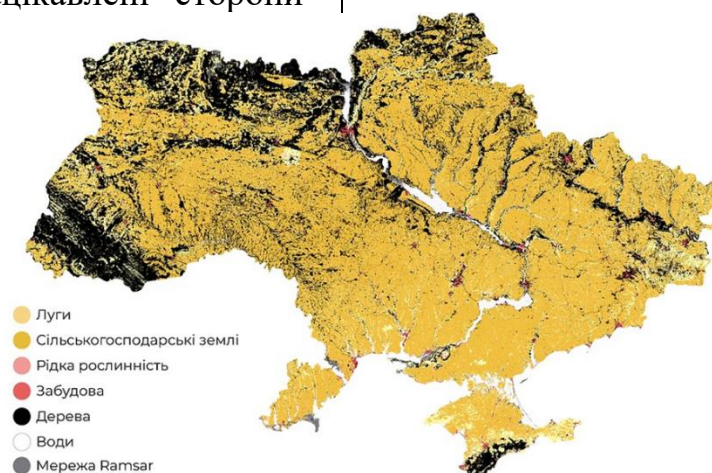

Рис. 1. Структура земельного фонду України
Джерело: Top Lead, 2023 [26]

За даними Державної служби статистики України, із 23,404 млн га під сільськогосподарськими культурами в Україні в 2022 р. 3,855 млн га, або 16,5%, у користуванні фермерських господарств і 6,971 млн га, або 29,8%, у користуванні господарств населення. Тобто майже половина (46,3%) площ під сільськогосподарськими культурами перебуває в користуванні фермерів та населення [28].

Згідно з міжнародними директивами [1,4,21], право на свободу від голоду та недоїдання, і на достаток харчових продуктів може бути виконано завдяки безперервному виробництву екологічно чистих продуктів харчування і, саме підприємствами дрібних і середніх сільськогосподарських виробників.

Своїми дослідженнями Татар (2023) [22] захищає думку про те, що продовольча безпека можлива за наявності двох важливих умов: і) фізична наявність продуктів харчування для кожної людини та ii) економічна можливість їх придбання всіма соціальними групами населення, зокрема соціально незахищеними верствами населення. Виконання цих умови можливе шляхом підвищення рівня життя або здійснення необхідних заходів соціального захисту та забезпечення споживання високоякісних продуктів у кількості, достатній для збалансованого харчування.

Важливу роль у підвищенні рівня життя й покращенні безпеки харчування відіграє заробітна плата сільськогосподарських працівників. На думку Кільницької, Кравчун та

Верлок (2020), посилення ролі оплати праці є каталізатором різних галузей економіки країни, а також продуктивності праці. Продуктивність праці є найнадійнішим довгостроковим індикатором конкурентоспроможності галузі сільського господарства [10,16,23]. Але, на думку авторів, покращенню ефективності праці великою мірою сприяє покращення потенціалу людського фактору. Ці два показники взаємопов'язані, доповнюють один одного і здатні до взаємного відтворення при певних умовах середовища, в якому знаходяться робітники. Умови середовища, з точки зору економічних, соціальних, фізичних і психологічних стимулів формують рівень фізичного, інтелектуального й морального ставлення до праці [10, с. 82].

Різноманітні форми впливу несприятливих соціальних факторів на сталий розвиток суспільства вивчали у своїх дослідженнях Kipane і Vilks (2023) [11]. Автори зазначають, що негативні соціальні наслідки спричиняють прямі та нематеріальні збитки в економічній і соціальній сферах, тому вони тісно пов'язані зі сталим розвитком, який формується індивідуальною поведінкою та державною політикою.

На думку Орловської (2022) [18], вибраний курс на екологічне, справедливе та інклюзивне майбутнє призведе до короткострокових витрат і проблем, пов'язаних зі змінами й імплементацією програм у соціальній сфері, але, водночас, такі витрати є необхідними для допомоги

місцевим громадам та окремим громадянам адаптуватися до змін та нових взаємовідносин.

Щодо збалансованого територіального розвитку сільських господарств і громад, професор Зінчук (2020) вважає, що, створення об'єднаних територіальних громад (ОТГ) за європейським зразком стало новою парадигмою соціальних інновацій у національній політиці сільського розвитку. Інноваційні перетворення посприяли тому, що фінансування на одиницю площі сільськогосподарських угідь спрямовується на інвестування екологічних заходів та програм збереження навколишнього природного середовища. Прояв таких змін у пріоритетах можна спостерігати на прикладах успішно реалізованих перед війною європейських соціальноспрямованих проєктів на сільських територіях, пов'язаних із розвитком локального виробництва біоенергії, переробки та реутилізації відходів, соціальних проєктів у сфері зайнятості молоді, громадських організацій та інших підприємств третинного сектору [24, с. 63-65].

Актуальним є створення інфраструктури кластерного типу в сільській місцевості яка передбачає моралізацію та модернізацію місцевої праці, а також внутрішню мотивацію сучасних місцевих професіоналів та їхні характеристики самореалізації та самооцінки. Аспект інфраструктури в сільській місцевості має кілька вимірів, всі вони вважаються фундаментальними в економічній діяльності місця, де вони

розташовані (рис. 2). Співпраця між виробничими одиницями на місцях дозволяє підсилити фізичні характеристики кожного конкретного підрозділу та покращити управління відносинами ззовні, тобто між місцевими та регіональними підрозділами з метою сприяння та полегшення комерціалізації продукції та її конкуренції на національному ринку, збільшення пропозиції виробництва та робочої сили [19, с.178].

Завдяки реалізації ініціативи ЄС «Розумні села» [4], громади в сільській місцевості застосовують інноваційні рішення для покращення своєї резиліентності, використовуючи власні сильні сторони та можливості. Ініціатива заснована на партисипативному підході розробки та реалізації стратегії покращення економічних, соціальних та екологічних умов місцевого населення, зокрема шляхом мобілізації рішень, запропонованих цифровими технологіями. Розумні села мають переваги завдяки співпраці та створення спілок з іншими громадами та зацікавленими державними, приватними та громадськими організаціями. Партисипативний підхід передбачає активну участь місцевої громади в розробці та прийнятті рішень щодо стратегії «Розумні села». Під час етапу реалізації партисипативний підхід дозволяє забезпечити належне задоволення потреб людей у навчанні та підвищенні кваліфікації, а також підвищує рівень зацікавленості громадян.

Мета статті полягає в тому,

щоб проаналізувати зв'язок між політикою сталого сільського розвитку Європейського Союзу та можливостями її впровадження в різних сферах життя: економічній, соціальній, екологічній та інституційній для підтримки сталого сільського розвитку в Україні. Для аналізу використаний звіт про моніторинг прогресу в досягненні цілей сталого розвитку в контексті ЄС, які безпосередньо мають відношення до сільського господарства або розвитку сільських територій. На національному рівні

оцінка прогресу цілей сталого розвитку здійснюється на основі добровільного національного огляду щодо цілей сталого розвитку, який проводиться Державною службою статистики за підтримки Програми розвитку ООН в Україні. У нашому дослідженні відібрані для аналізу ті завдання й індикатори глобальних цілей сталого розвитку в Україні, які безпосередньо пов'язані із сільськогосподарським виробництвом.

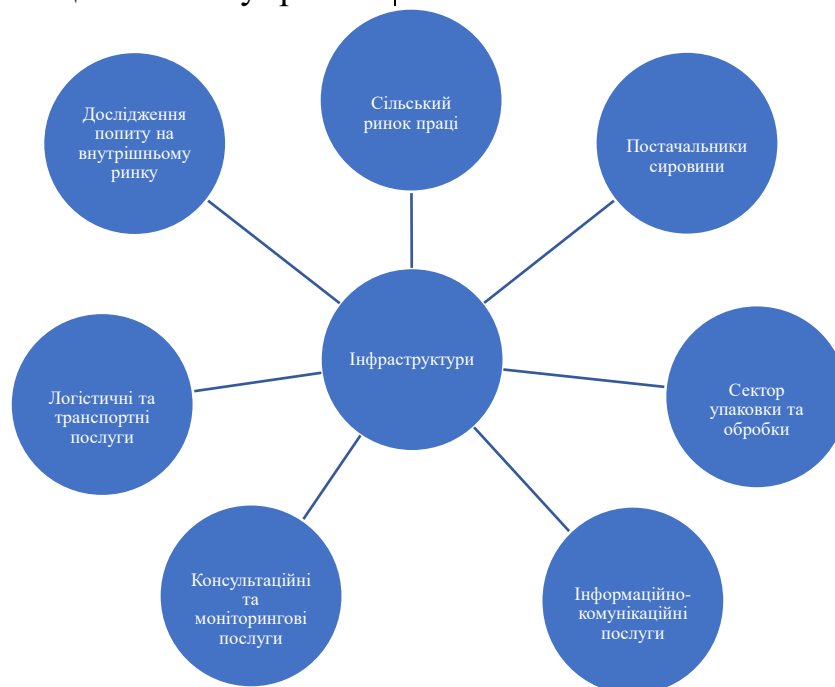

Рис. 2. Інфраструктури кластерного типу

Джерело: Адаптовано авторами з Портер (1999) [19]

Виклад основного матеріалу дослідження. Проаналізовані програми Європейської Комісії вказують на те, що нові ключові елементи CAP «будуть відповідати новій стратегічній програмі ЄС, яка спрямована на інтеграцію глобальних цілей сталого розвитку (ГЦСР) сільських територій до європейської політики згуртованості» [12]. В Україні

розроблено Національну стратегію сталого розвитку територіальних громад на 2017 – 2027 роки на основі Закону України «Про стимулювання розвитку регіонів», Закону України «Про основи державної регіональної політики», Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» з урахуванням Постанови Кабінету Міністрів України про затвердження Порядку розроблення регіональних

стратегій та планів заходів щодо їх реалізації. При цьому планувалося, що стратегічні плани нової спільної європейської сільськогосподарської політики розглядатимуться як орієнтири для досягнення цілей, викладених у проекті національної стратегії сталого розвитку, за прикладом Європейського Союзу, який прагне зосередити їх на різних сферах у сільській місцевості, а не тільки на сільськогосподарському

виробництві, як зазначено в таких документах, як: і) Європейський екологічний пакт, ii) стратегія «Від ферми до виделки», iii) стратегія Біорізноманіття [2]. У таблиці 2 представлені програми ЄС, які використовуються для оцінки тенденцій економічних, соціальних, екологічних та інституційних індикаторів сталого розвитку міських і сільських територій.

Таблиця 2

Програми ЄС для оцінки тенденцій індикаторів ЦСР

Індикатор	Ціль	Посилання на політику ЄС
Люди, яким загрожує бідність або соціальна ізоляція (ЦСР 1)	Зменшити кількість людей, яким загрожує бідність або соціальна ізоляція, на 15 мільйонів до 2030 року, включаючи щонайменше 5 мільйонів дітей	План дій Європейської опори соціальних прав (European Pillar of Social Rights Action Plan)
Площа під органічним землеробством (ЦСР 2)	Щонайменше 25% сільськогосподарських угідь ЄС повинні бути задіяні під органічним землеробством до 2030 року	Стратегія «Від ферми до виделки» (A Farm to Fork Strategy)
Передчасні смерті внаслідок впливу дрібних частинок речовин (дрібнодисперсного пилу) (PM _{2,5}) (ЦСР 3, ЦСР 11)	Зменшити вплив забруднення повітря на здоров'я щонайменше 55% до 2030 року	План дій щодо нульового забруднення (Zero Pollution Action Plan)
Люди, які загинули внаслідок дорожньо-транспортних пригод (ЦСР 3, ЦСР 11)	Зменшення вдвічі загальної кількості смертей на дорогах в ЄС до 2030 року, починаючи з 2019 року	Політика безпеки дорожнього руху ЄС на 2021–2030 роки (EU road safety policy framework 2021–2030)
Низькі результати в читанні, математиці та природничих науках (ЦСР 4)	Частка 15-річних підлітків із низькими успіхами в читанні, математиці та природничих науках має становити менше 15% до 2030 року	Європейський освітній простір (European Education Area)
Участь у дошкільній освіті (ЦСР 4)	Щонайменше 96% дітей віком від 3 років до початку обов'язкової початкової освіти мають брати участь у дошкільній освіті та догляді до 2030 року	Європейський освітній простір
Особи, які раніше залишили освіту та навчання (ЦСР 4)	До 2030 року частка тих, хто достроково залишив освіту та навчання, має становити менше 9%	Європейський освітній простір

Продовження таблиця 2

Вища освіта (ЦСР 4, ЦСР 9)	До 2030 року частка людей віком від 25 до 34 років із вищою освітою має становити не менше 45 %	Європейський освітній простір
Гендерна нерівність у зайнятості (ЦСР 5)	До 2030 року вдвічі зменшити гендерну нерівність у зайнятості порівняно з 2019 роком	План дій Європейської опори соціальних прав
Молоді люди, які не працюють і не навчаються (ЦСР 8)	Зменшити до 2030 року частку молодих людей, які не працюють і не навчаються (not in education, employment, or training - NEETs) у віці від 15 до 29 років, до 9 %.	План дій Європейської опори соціальних прав
Рівень зайнятості (ЦСР 8)	Щонайменше 78 % населення у віці від 20 до 64 років має працювати до 2030 року	План дій Європейської опори соціальних прав
Частка домогосподарств із високошвидкісним підключенням до Інтернету (ЦСР 9, ЦСР 17)	До 2030 року всі європейські домогосподарства повинні бути покриті гігабітною мережею	Цифровий компас 2030 (2030 Digital Compass)
Рівень переробки міських відходів (ЦСР 11)	Збільшити підготовку до повторного використання та переробку міських відходів до мінімум 60% за вагою до 2030 року	Директива (ЄС) 2018/851 (Directive (EU) 2018/851)
Норма циклічного використання матеріалів (ЦСР 12)	До 2030 року подвоїти рівень використання матеріалів для циклічного використання в ЄС	План дій циклічної економіки (Circular Economy Action Plan)
Чисті викиди парникових газів (ЦСР 13)	Зменшити чисті викиди парникових газів на 55 % до 2030 року порівняно з 1990 роком	Європейське кліматичне право (European Climate Law)
Чисті викиди парникових газів від землекористування, змін у землекористуванні та лісовому господарстві (ЗЗЛГ) (ЦСР 13)	До 2030 року чиста абсорбція парникових газів у секторі ЗЗЛГ має досягти 310 мільйонів тон CO ₂ -еквівалента	“Придатний до 55” (“Fit for 55”)
Морські охоронні території (ЦСР 14)	До 2030 року захистити щонайменше 30% морської території ЄС	Стратегія ЄС з біорізноманіття до 2030 року
Наземні природоохоронні території (ЦСР 15)	До 2030 року захистити щонайменше 30% території ЄС	Стратегія ЄС з біорізноманіття до 2030 року (EU Biodiversity Strategy for 2030)
Офіційна допомога розвитку (ОДР) (ЦСР 17)	Забезпечити 0,7 % від валового національного доходу (ВНД) як ОДР у рамках Порядку денного до 2030 року	Новий європейський консенсус щодо розвитку (The new European Consensus on Development)

Джерело: Підготовлено авторами на основі Звіту про моніторинг прогресу у досягненні ЦСР в контексті ЄС (Eurostat, 2023)

Як показав огляд прогресу Європейського Союзу в досягненні цілей сталого розвитку за останні п'ять років, ціль сталого розвитку 2 (ЦСР 2) – «нуль – голоду»,

зосереджена на трьох показниках, таких як: і) недоїдання, ii) сталість сільськогосподарського виробництва та iii) вплив сільськогосподарського

виробництва на навколишнє середовище. З трьох показників, **недоїдання**, виділяється несприятливою тенденцією у виконанні й тенденцією збільшення частки населення, яке страждає від ожиріння [2].

Для України, ЦСР 2 – «подолання голоду, розвиток сільського господарства», трохи відрізняється за формулюванням критеріїв, але також охоплює три основні напрями, які є пов'язаними: і) доступність збалансованого харчування, ii) продуктивність сільського господарства та iii) виробництво продуктів харчування [25]. Фактори ризику [12],

спричиненні війною, загрожують, передусім, реалізації цієї глобальної цілі, що у свою чергу може вплинути на досягнення індикаторів продовольчої безпеки: 2.1.1 – «споживання м'яса та м'ясних продуктів» та 2.1.2 – «споживання молока та молочних продуктів» у розрахунку на одну особу (кг/рік), включені до завдання 2.1 – «забезпечити доступність збалансованого харчування на рівні науково обґрунтованих норм» для всіх верств населення, які ще до війни характеризувалися середньою або низькою ймовірністю досягнення (рис. 3 і 4).

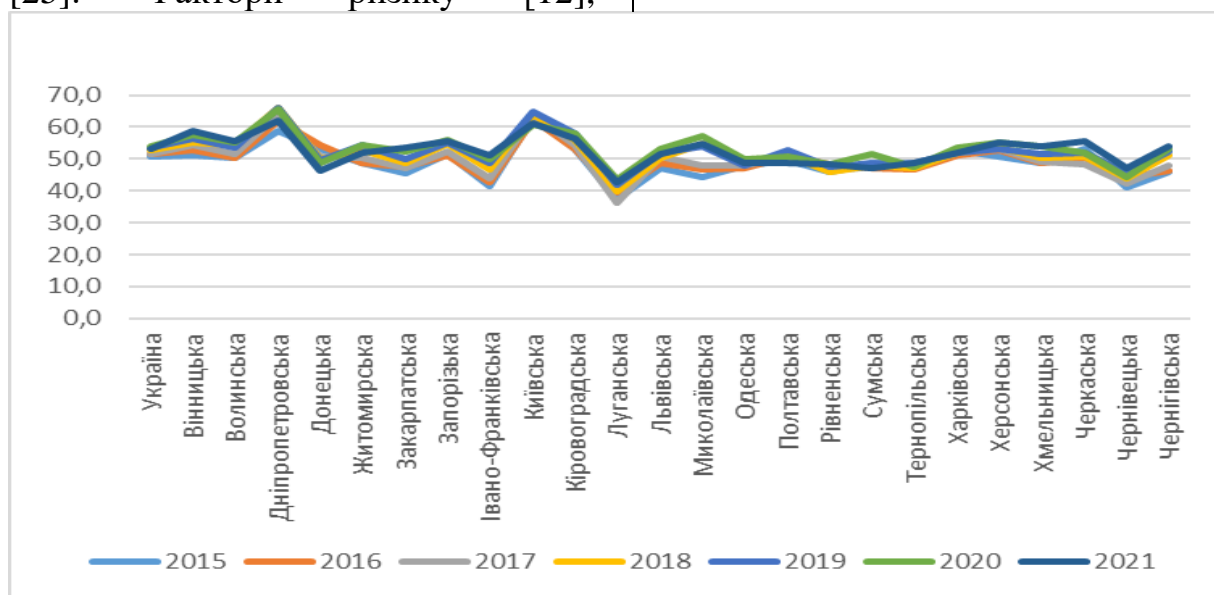

Рис. 3. Діаграма споживання м'яса в розрахунку на одну особу, кг/рік

Ціль, встановлена на 2020 рік, становить - 61,0 кг/рік

Джерело: Державна служба статистики України [32]

Варто зауважити, що, за останні два десятиліття спостереглося постійне зниження молока та м'яса в харчових раціонах, що є дуже важливим фактором для гарантування продовольчої безпеки всього населення та, насамперед, для збереження здоров'я серед найбільш вразливих верств, у тому числі дітей

у період розвитку їхнього організму [15].

Аналіз індикатора 2.1.1 – «споживання м'яса та м'ясних продуктів» в розрахунку на одну особу вказує на те, що цільового орієнтиру зі споживання м'яса було досягнуто лише у двох областях: у Дніпропетровській і Київській, тоді

як в інших областях і, в цілому по Україні, цей індикатор проявляв тенденцію до зниження впродовж усього проаналізованого періоду з 2015 по 2021 роки.

Аналіз розвитку змін індикатора 2.1.2 – «споживання молока та молочних продуктів» у розрахунку на одну особу впродовж останніх семи років вказує на ідентичну тенденцію зниження у споживанні цих харчових продуктів й віддалення від цільового показника, запланованого на 2020 рік, який становив 270 кг на одну людину на рік.

По Івано-Франківській області спостерігається тенденція низького споживання м'яса, при одночасному рівномірному позитивному розвитку у споживанні молока і молочних продуктів на одну людину на рік. У 2020 році в цій області цей показник був вищий за запланований цільовий орієнтир і становив 300,6 кг на рік на одну людину. Найбільш відчутні зниження й віддалення від запланованих цілей у показниках обох індикаторів спостерігаються в Донецькій і Луганській областях, що пов'язано з російською агресією в тому регіоні з 2014 року.

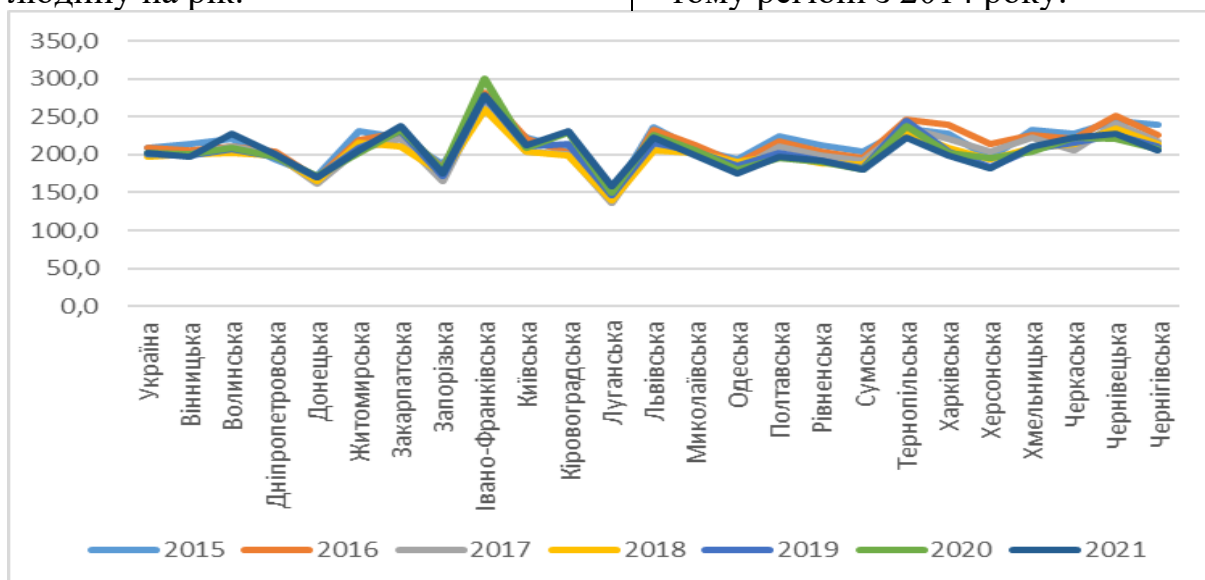

Рис. 4. Діаграма споживання молока та молочних продуктів у розрахунку на одну особу, кг/рік

Ціль, встановлена на 2020 рік, становить – 270,0 кг/рік

Джерело: Державна служба статистики України [32]

Так як проблеми пов'язані з безпекою харчування мають тісний зв'язок з розвитком сільськогосподарського виробництва, були проаналізовані також значення індикаторів, які

входять до завдання 2.2 – «підвищити вдвічі продуктивність сільського господарства, насамперед за рахунок використання іноваційних технологій».

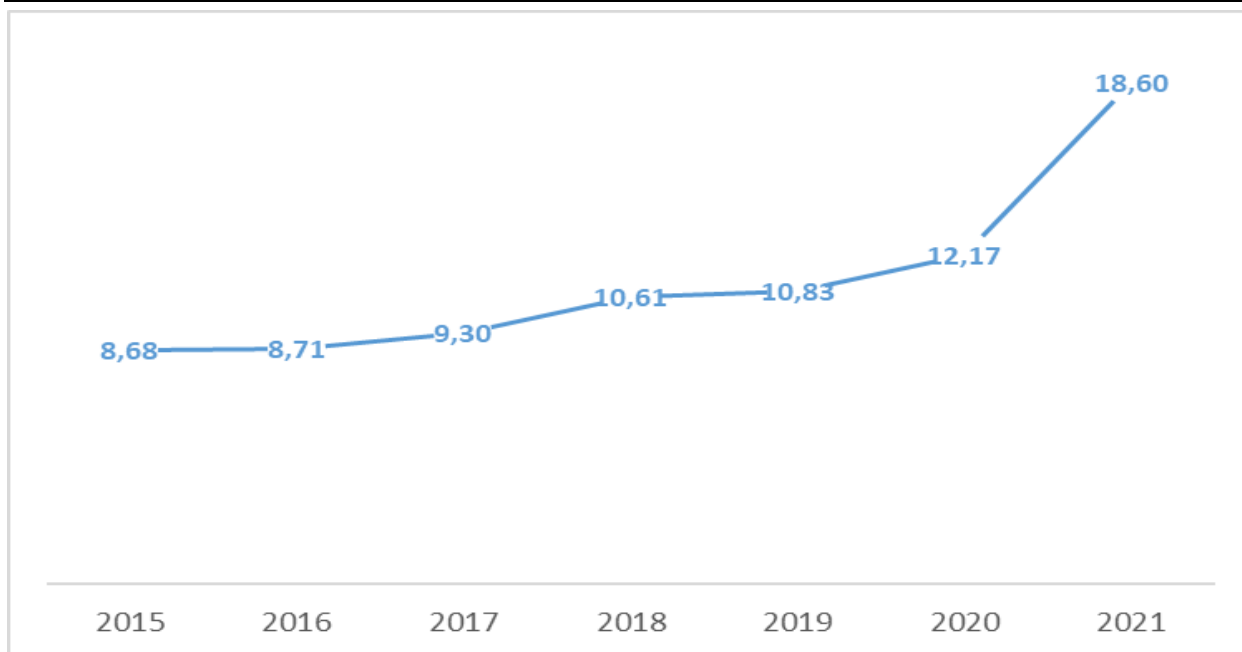

Рис. 5. Продуктивність праці в сільському господарстві, тис. дол. США

Ціль, встановлена на 2020 рік, становить - 10,0 тис. дол.

Джерело: Державна служба статистики України [32]

Продуктивність праці в сільському господарстві розраховувалась за методикою Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства та Державної служби статистики України. Це розрахунковий показник, який характеризує ефективність та результативність трудової діяльності працівників і визначається як відношення випуску сільського господарства до загальної кількості зайнятого населення у сільському господарстві. За значенням індикатора 2.2.1 – «продуктивність праці в сільському господарстві, тис. доларів США на одного зайнятого», спостерігається позитивна тенденція в напрямку цільового орієнтиру на 2020 рік (рис.5).

Тенденція зміни індикатора 2.2.2 – «індекс сільськогосподарської продукції» представлена на рис. 6. Аналіз даних вказує на нерівномірний розвиток змін фізичного обсягу виробництва продукції рослинництва протягом усього довгострокового періоду з 2015 по 2022 роки, що вплинуло на загальний показник індексу сільськогосподарської продукції. Показник зміни обсягу фізичного виробництва продукції тваринництва відрізнявся своєю більш рівномірною позитивною тенденцією розвитку в період з 2015 до 2018 року, а потім спостерігалася тенденція рівномірного зниження виробництва з 2018 до 2021 року.

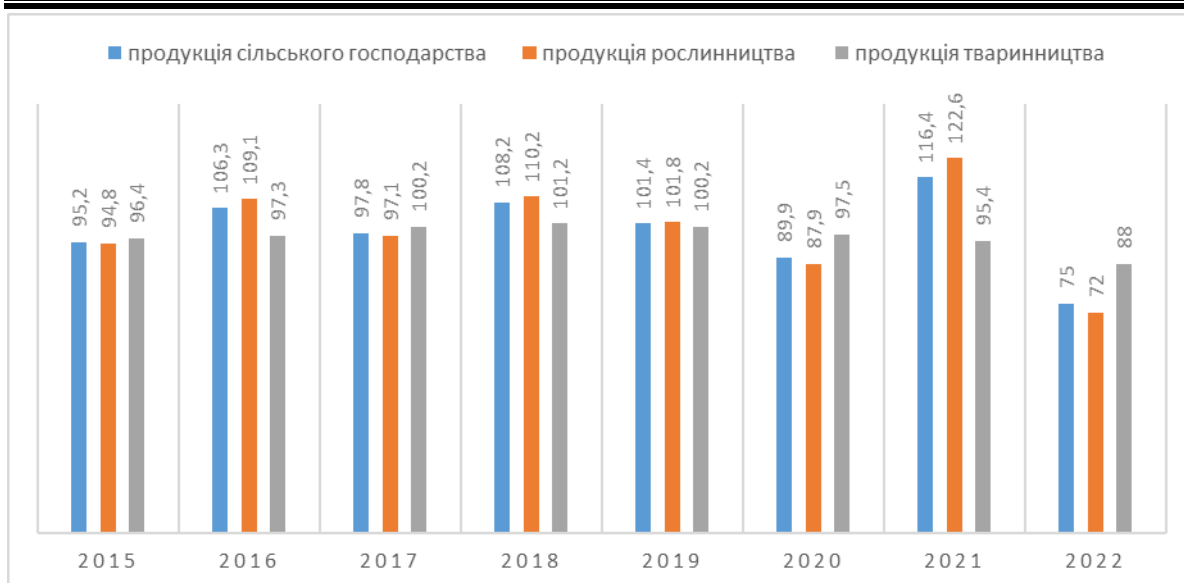

Рис. 6. Індекс сільськогосподарської продукції, %

Ціль, встановлена на 2020 рік, становить - 102,0 %

Джерело: Державна служба статистики України [32]

Розвиток обох індикаторів був близьким до виконання встановленої цілі в 2019 році, але у звітний, 2020 рік, спостерігалось їхнє зниження, як в рослинництві так і в тваринництві.

Простежити тенденцію змін у значеннях індексу сільськогосподарської продукції в період з 2015 до 2022 років можна за діаграмою, представленою на рис. 7.

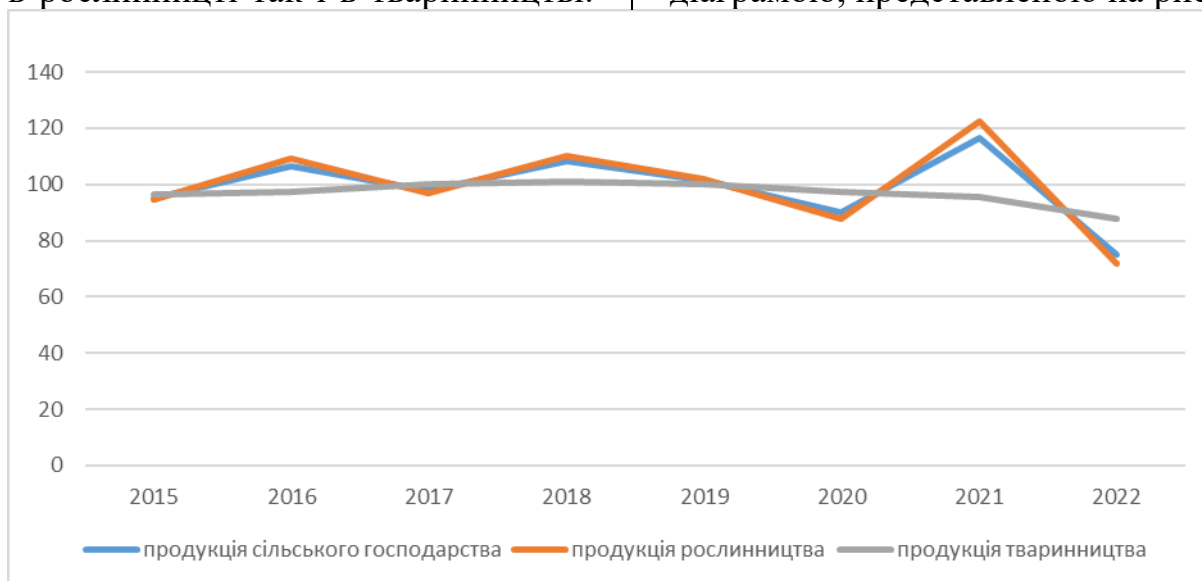

Рис. 7. Індекс сільськогосподарської продукції в період 2015-2022рр., %

Джерело: Державна служба статистики України [32]

Моніторинг виконання завдання 2.3 – «забезпечити створення стійких систем виробництва продуктів харчування, що сприяють збереженню екосистем і поступово покращують якість земель та ґрунтів, насамперед за

рахунок використання інноваційних технологій» проводився за спостереженням тенденції змін трьох індикаторів: 1) 2.3.1 – «індекс виробництва харчових продуктів»; 2) 2.3.2 – «частка продукції харчової промисловості та переробки

сілськогосподарської сировини в експорті груп 1-24 УКТЗЕД»; 3) 2.3.3 – «частка сілськогосподарських угідь під органічним виробництвом, у загальній площі сілськогосподарських угідь». У нашому дослідженні були проаналізовані дані першого і третього індикаторів.

Проаналізовані дані свідчать про те, що індекс виробництва м'яса та м'ясних продуктів характеризувався позитивною тенденцією розвитку в період з 2015 по 2017, зі зниженням і підвищенням в послідуючих роках, не досягнувши, наразі, цільового орієнту станом на 2020 рік. Індекс виробництва молока та молочних продуктів, хоч мав нижчі значення, але також характеризувався позитивною тенденцією розвитку в період з 2015 по 2018 років.

Цільовий орієнтир 103,0 %, встановлений на 2020 рік також не був досягнутий (рис.8.).

За оцінками різних експертів потенційна здатність українських земель до продовольчого забезпечення знаходиться у межах від 150 до 500 млн. осіб. Враховуючи цей потенціал, аграрне виробництво в Україні залишається серед провідних галузей економіки і становить близько 8,2 % ВВП, що майже вдвічі перевищує середньоєвропейський рівень. Але незважаючи на сприятливі в Україні умови для розвитку таких важливих, як молочна та м'ясна галузі сілського господарства, обсяги виробництва тваринницької продукції з розрахунку на одну особу не відповідають раціональним нормам харчування і є значно нижчими, порівняно з іншими країнами світу [15].

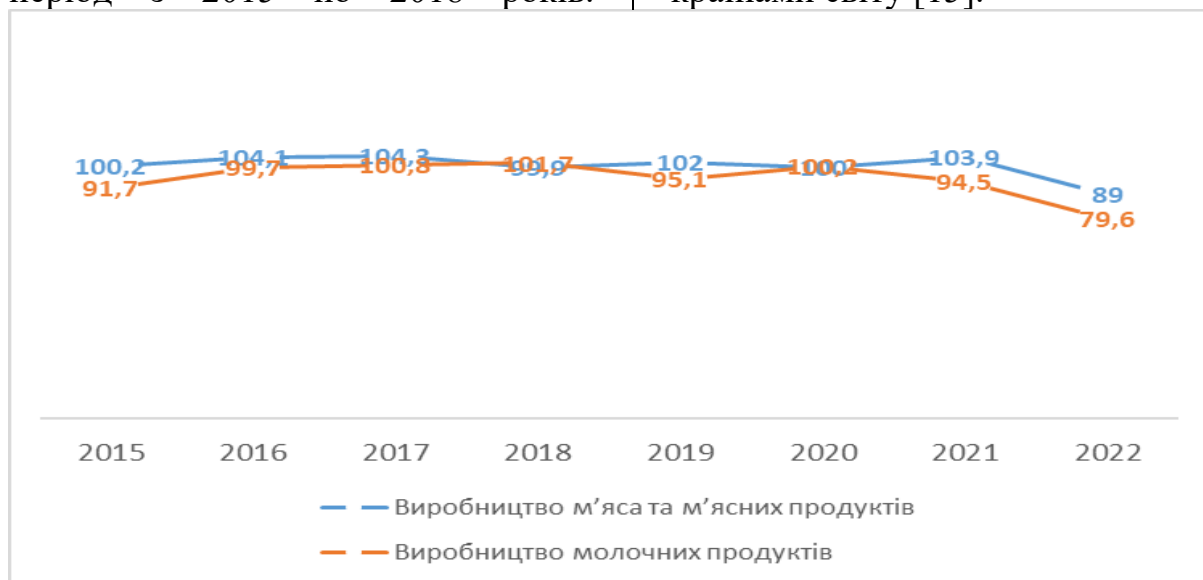

Рис. 8. Діаграма змін індексу виробництва основних харчових продуктів в період з 2015 до 2022 років, %

Ціль, встановлена на 2020 рік, становить - 103,0 %

Джерело: Державна служба статистики України [32]

По відношенню до індикатора 2.3.3 – «частка сілськогосподарських угідь під

органічним виробництвом, у загальній площі сілськогосподарських угідь»,

можна сказати, що в Україні розвиток органічного виробництва розпочався на початку 2000-х років. Станом на 2020 рік запланований цільовий орієнтир становив 1,1 % і був досягнутий, але з послідувочою тенденцією до зниження. За даними Державної служби статистики України станом на 2022 рік частка сільськогосподарських угідь під органічним виробництвом в загальній площі земель сільськогосподарського призначення становила всього 0,6 % (рис.9). За даними Риковської, Фраєра і Ярового (2023) [6], частка сільськогосподарських територій під органічним сільським господарством Польщі, станом на

2020 рік становила 3,5%, Болгарії – 2,3 %.

Оцінюючи можливості та загрози для розвитку органічного виробництва в Україні, Андрусевич та інші (2020) вказують, серед можливостей, значний потенціал для розширення органічного виробництва та більш широкого застосування технологій мінімального обробітку ґрунту. Згідно з дослідженнями, під органічним виробництвом може бути зайнято до 4,0 млн. га, а потенціал запровадження технологій мінімального обробітку ґрунту може сягнути до 10 млн. га сільськогосподарських територій [30].

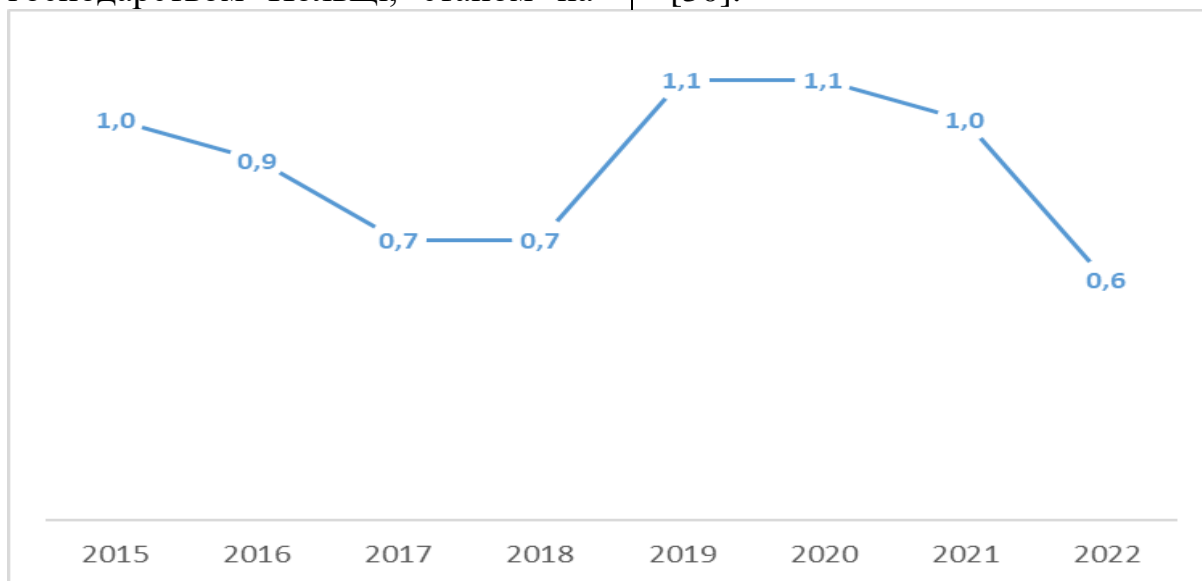

Рис. 9. Частка сільськогосподарських угідь під органічним виробництвом, у загальній площі сільськогосподарських угідь, %

Ціль, встановлена на 2020 рік, становить - 1,1 %

Джерело: Державна служба статистики України [32]

Висновки. Результати аналізу статистичних даних вказують на тенденцію зниження споживання молока та м'яса в харчових раціонах населення України, при відносно стабільних показниках індексів виробництва цих продуктів харчування і постійному рості

продуктивності праці у сільському господарстві у довоєнний період. Така тенденція до зниження може бути пов'язана із низькою купівельною спроможністю громадян, що потребує додаткових досліджень. Це є важливим фактором для гарантування

продовольчої безпеки всього населення та, насамперед, для збереження здоров'я серед найбільш вразливих верств.

Україна під час війни, яка не знати ще коли закінчиться, і в післявоєнний період постає перед вирішальним викликом у вирішенні згаданих раніше трьох цілей, особливо відносно перших двох. На нашу думку, потрібно хоча б зберегти: конкурентоспроможність сільського та лісового господарства, і стабілізувати забезпечення сталого управління природними ресурсами та кліматичними діями після завданих війною збитків і пошкоджень.

Результати досліджень також свідчать про те, що, як перед європейським суспільством так і перед Україною постає важливе

питання щодо необхідності змін у підходах до сільськогосподарського виробництва, а саме, через впровадження інформаційної підтримки інновацій не тільки для великих підприємств, а й для малих фермерів з метою забезпечення конкурентоспроможності та стабільного розвитку їх діяльності.

Для України важливо бути активним учасником впровадження системи трансферу знань та інновацій в аграрному секторі на регіональному рівні, оскільки сільське населення потребує підвищення власного рівня обізнаності про можливості та потенційні ризики у веденні господарської діяльності та розуміння раціонального використання ресурсів.

References

- European Food Safety Authority. (2019). *Special Eurobarometer Wave EB91-3. Food Safety in the EU. Report.* URL: https://www.efsa.europa.eu/sites/default/files/corporate_publications/files/Eurobarometer2019_Food-safety-in-the-EU_Full-report.pdf
- Eurostat. (2023). *Sustainable development in the European Union – Monitoring report on progress towards the SDGs in an EU context – 2023 edition.* URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-flagship-publications/w/ks-04-23-184>
- European Commission. (2023). *Summary of CAP Strategic Plans for 2023-2027: joint effort and collective ambition.* Brussels, 23.11.2023. URL: https://agriculture.ec.europa.eu/system/files/2023-11/com-2023-707-report_en.pdf
- Comissão Europeia, Direção-Geral da Agricultura e do Desenvolvimento Rural. (2020). *Pilot project: smart eco-social villages: final report.* Publications Office. URL: <https://data.europa.eu/doi/10.2762/100370>
- Evropeiskuy zelenuy kurs i klimatichna polituka Ukrainy: analit. dop. /S. P. Ivanyuta, L. M. Yakushenko/ za zag. red. A.Y. Smenkovskogo. Kyiv: NISD. (2022). 95s. DOI: <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2022.12> (In Ukrainian)
- Evrointegraciyni vyklyky ta rishennya dlya stalogo agrarnogo, silskogo rozvutku i okhoronu dovkillya na prukladi Polshi, Bolgarii ta Rumunii / O. Rykovska, O. Fraer, V. Yarovyi. Kyiv: GO Tcentr ekologichnykh initsiatyv «Ekodiya», (2023). 55 s. (In Ukrainian)
- Ivasechko O. Y., Melnyk B. P. (2021). *Strategiya klimatichoi polityky "Green Deal": osoblyvosti implementacii u ES ta v Ukrainii.* Regionalni studii. 26, 43-48. DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-6170/2021.26.9> (In Ukrainian)
- Gront, E. W.-., Gozdowski, D. (2023). *Effect of Climate Change in Years 2006-2019 on Crop Yields in Poland.* European Journal of Sustainable Development. 12(4). 225-236. DOI: <https://doi.org/10.14207/ejsd.2023.v12n4p225>

- Khaustova V. E., Omarov Sh. A. O. (2018). *Konsepciya stalogo rozvutku yak paradygma rozvytku suspilstva // Проблеми економіки, №1. 265–273. URL: https://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2018-1_0-pages-265_273.pdf (in Ukrainian)*
- Kilnitska O. S., Kravchun N. I., Verlyuk M. M. (2020). *Zarobitna plata yak stymulyuychyy faktor produktyvnosti ta silskogo rosvutku v Ukraini// Strategiya inklyzyvnogo silskogo rozvytku na bazi gromad: proekty, realii ta perspektivu dlya Ukrainy: monografia// Za red. prof. T. O. Zichuk. Kyiv: Tcentr uchbovoi literatury. 66 – 82. (In Ukrainian)*
- Kipāne A., Vilks A. (2023). *Research of adverse social effects and prevention challenges in the context of sustainable societal development. European Journal of Sustainable Development, 12, 4, 198-208. DOI: <https://doi.org/10.14207/ejsd.2023.v12n4p198>*
- Kovtun O. V. (2023). *Zagrozy stalomu rozvutku agrarnogo sektoru ta sela pid chas rosiysko-ukrainskoi viyny. In: Scientific research in modern conditions of instability '2023. Monograph. European Science. 3 (sge24-03). 114–123. DOI: <https://doi.org/10.30890/2709-2313.2023-24-03-021> (in Ukrainian)*
- Kovtun, O.V. (2021). *As relações Sul-Sul: os investimentos para a cooperação entre o Brasil e Cabo Verde em política da estratégia da segurança alimentar e nutricional. In: Marinho, S. C.; Pereira, M.J.F.; Gonçalves, M.L.S. (Org.). Diálogos do Sul Atlântico: crítica e interpretação do contemporâneo em Cabo Verde e Brasil. Monografia, 1ª Ed. Rio de Janeiro. Editora: 7 Letras.*
- Kovtun, O. V. (2020). *Pluriatividade e agroindústrias rurais no Maranhão: uma análise baseada no censo agropecuário de 2006. Revista Pós Ciências Sociais. 16(32). 189–217. DOI: <https://doi.org/10.18764/2236-9473.v16n32p189-217>*
- Kovtun, O. V. (2018). *Development of family farming production as the guaranty of stable food security: review of the situation in Ukraine and some countries of the world. Animal Breeding and Genetics. 56. 141 – 148. DOI: <https://doi.org/10.31073/abg.56.19>*
- Strategiya inklyzyvnogo silskogo rozvytku na bazi gromad: proekty, realii ta perspektivu dlya Ukrainy: monografia// Za red. prof. T. O. Zichuk. Kyiv: Tcentr uchbovoi literatury. (2020). 352s. (In Ukrainian)*
- Maslow, A. H. (1943). *A theory of human motivation. Psychological Review. 50(4). 370–396. DOI: <https://doi.org/10.1037/h0054346>*
- Orlovska I. G. (2022). *Evropeiskyyi stovp sotcialnysh prav yak orientyr sotcialnoi polityky Ukrainy v umovah Evropeiskogo vektora rozvutku. Pivdenoukrainskyi pravnychy chasopys. 4(2). S. 40-46. (in Ukrainian)*
- Porter M. E. (1999). *A Competição: Estratégias Competitivas Essenciais. Tradução por Afonso Celso da Cunha Serra. Rio de Janeiro. Campus. Pp. 167-208.*
- Rehman N.Ur., Nunziante G. (2023). *The effect of the digital economy on total factor productivity in European regions. Telecommunications policy. – 47(10). DOI: <https://doi.org/10.1016/j.telpol.2023.102650>*
- TFUE. (2012). *Tratado sobre o funcionamento da União Europeia. Jornal Oficial da União Europeia. 2012. 344p. Disponível em: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/PT/TXT/PDF>*
- Tatar, M. (2023). *Agricultural sector development and elasticity of its links with the food security level. Agricultural and Resource Economics. 9(4). S. 192–224. DOI: <https://doi.org/10.51599/are.2023.09.04.09>*
- Kijek T., Nowak A., Domańska K. (2016). *The role of knowledge capital in total factor productivity changes: the case of agriculture in EU countries. German Journal of Agricultural Economics, 65(3). S. 171-181. DOI: <https://doi.org/10.22004/ag.econ.284977>*
- Zinchuk T. O. (2020). *OTG yak sotcialno-inovatciyniy proekt silskogo rozvytku u evrointegratsiyniy perspektyvi// Strategiya inklyzyvnogo silskogo rozvytku na bazi gromad: proekty, realii ta perspektivu dlya Ukrainy: monografia// Za red. prof. T. O. Zichuk. Kyiv: Tcentr uchbovoi literatury. S. 55-65. (In Ukrainian)*

- Tcili stalogo rozvytku Ukraina. Dobrovilnyy natsionalnyy odlyad. [Elektronnyy resurs]. (2020).*
URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=938d9df1-5e8d-48cca007-be5bc60123b8&tag=TSiliStalogoRozvytku> (In Ukrainian)
- Top Lead. (2023). Russian-Ukraine war: environmental impact. Updated as of November 2023 for COP28.* URL: <https://www.topleadprojects.com/war-in-ua-environmental-impact-ukr>
- Sen A. (2003). O desenvolvimento como liberdade. Trad. Joaquim Coelho Rosa. Gradiva. 384p.*
- State statistics service of Ukraine. (2023). Plant Growing in Ukraine 2022: statistical publication.*
URL: https://csrv2.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2023/z_b/09/z_b_rosl_2022.pdf
- European Commission. (2021). Agricultural Knowledge and Innovation Systems (AKIS). Boosting innovation and knowledge flows across Europe.* URL: https://ec.europa.eu/eip/agriculture/sites/default/files/eip-agri_agricultural_knowledge_and_innovation_systems_akis_2021_en_web.pdf
- Evropeyskyi zelenyi kurs: mozhlyvosti ta zagrozy dlya Ukrainy. (2020). Analychnyi dokument. Resursno-analychyi tcentr «Suspilstvo i dovkillya». 74s.*
- Vseukrainska konferencija zi stvorennja ta vprovadjennja evropeiskoi modeli peredachi znanh ta inovatciy u silskomu gospodarstvi (AKIS):* URL: <https://akis-ukraine.com/#Agenda> (In Ukrainian)
- Derjavna slujba statystyky Ukrainu. Statystychna informacija/Tcili stalogo rozvytku /Informatsiyne zabezpechennja monitoryngu Tciley Stalogo Rozvytku, metadani.*
URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>